

A test mindent tud

[2014. február]

EGY BEFEJEZETLEN PORTRÉ TÖRTÉNETE

Regényrészlet

Még a rákövetkező meg az azutáni héten sem írnak semmit a lapok, kicenzúráznak minden hírt, ami akár csak érintőlegesen is utalna az újvidéki razziára. Negyvenkettő január 26-án Hideg napok cím alatt az Esti Kis Újság tudósítása szerint kitűnően bírják a hideget az állattkert lakói, El Dorado ez a néhány nap a jegesmedvéknek. A Délvidék ügyében teljes némaság. Budapesten elintézik annyival, hogy már megint ezek a vad szerbek. És ha valaki netán megjegyzi, hogy a kivégzettek nemcsak szerbek és zsidók, hanem magyarok, szlovákok is, akkor rögtön ott a válasz, hogy azok mind kommunisták, rosszabbak, mint a pestis.

Rosszabbak, meg kommunisták, talán ahogyan a kesehajú Jakubović Dusán is az, aki hetente-kéthetente jár át a Szerémségből Újvidékre, a maradéki ember, csak így emlegetik a piacon. Csapja a szelet a kofaasszonynak, akinek zöldséget szállít. Mindenfelét, ami éppen terem. Az asszonynak nincs ellenére az udvarlás, már messziről észreveszi, hogy jön Dusán, tolja talicskán a ládáit, alig látszik ki mögüliük. Nem túl magas, inkább mokány, inas fajta, amilyen fürge a szeme, olyan a mozgása is. Cikázik a zöldséges pultok között a taligájával, mint az apróhal a Dunában a part menti kövek között. A kofaasszonyt meg mintha kicserélnék, felragyog az arca, mert még az öreg piaci talicska is másképpen nyikorog, mikor Dusán rakja meg a portékáival.

Negyvenegy áprilisában Újvidék magyar, Maradék meg horvát kézre kerül, Dusán csak vakargatja a fejét, mikor másodszor is megállítják a csendőrök, mindenféle kérdéseket tesznek föl neki, a legtöbbjét nem is érti, nemhogy felelni tudna rájuk. Udvariasan válaszolgat azért, bár maga sem tudja, mi köze lehetne neki a szállásokon bujkáló partizánokhoz, földalatti mozgalmárokhöz, mikor a szállás meg a föld neki elsősorban a terményt meg a felvásárlást, egyszóval a munkát juttatja eszébe. De ezen se tépelődik sokat, megválaszolja a kérdéseket, és megy tovább, viszi fűtyörészve az árut a szép kofaasszonynak, aki alig várja már, hogy odaérjen, még az örökké kukacoskodó vevője hogyléte felől is nyájasan érdeklődik, miközben kiszolgálja, mikor végre meghallja, hogy Dusán tolja a taligát.

Jakubović Dusán éppen a kofaasszony pultja felé tart, észre se veszi, hogy a csendőr, aki odakint a vasútállomás környékén a kérdéseit feltette, két másikkal a nyomába szegődik. A tömegben elvegyülve végig szemmel tartják, és amikor Dusán megáll a szép kofaasszony standjánál, hallótávolságban ők is megállnak. Egyik figyelni Dusánékat, a másik kettő meg úgy tesz, mintha keresnének valakit, vagy éppen csak nézelődnének. Látják, amit látnak, hallják, amit hallanak. Másnap a szép kofaasszony már nincs a helyén, és Dusán se hordja többet a portékát Maradékról az újvidéki piacra.

Ha Imre ezt mind elolvassa, mit ért majd belőle, mire lesz jó neki egyáltalán? Böven elég neki, amit Tera nénitől hall. Mit ér vele, mi változik az életében, ha ezt mind megtudja? Nem elég, ha én tudom? Nem véletlen, hogy végül minden hozzám kerül, mindenki bennem bíz. Elvégre én vagyok a pszichológus.

Imre ül, nem szól, figyel, Tera néni egy hajtásra kiissza a maradék sörét, Megmelegszik!, jegyzi meg, mintha mentegetőzne, még kacsint is hozzá, ellenőrzi a cigarettáját, megvonja a vállát, mintha magában megállapítaná, hogy eddig mennyivel lépi túl az engedélyezett napi adagját, ha rágyújt, aztán vissza is csúsztatja a dobozt a zsebébe.

Csendben Imre arcát fürkészi, mintha azt vizsgálná, milyen hatással van rá, amit eddig elmondott, aztán megköszörüli a torkát, ilyen időket élünk, de a java még hátravolt!, ennyit mond, aztán nem folytatja, az ablak felé, a virágaira siklik a tekintete. Nem ártana átültetni már ezt a viaszvirágot!

Antusék csoportjában működik egy szerb diáklány is, annak a családjá se tudja meg, milyen váddal akasztják föl Szegeden. Titkos akció, még Antus se tud róla. Kétten tervelik ki, a lánynak egyedül kell végrehajtania. Férfiruhában. Szemtanú csak egy van, akinek a karjába szalad, az pontosan látja, amikor elhajtja az ekrazitos töltényeket. Azzal a lendülettel, ahogy elhajtja, vágna is keresztül az úttesten, de valaki megállítja. Nem a lángokban álló üzlettel törődik, egyenesen a csendőrörsre kíséri a lányt. Csak utána küldi oltani az önkénteseket meg a tényleges állományú tűzoltókat.

A Szegedről odavezényelt 9. honvéd gyalogezred parancsnoka Deák ezredes. Hazafelé tart a tisztí kaszinóból. És éppen akkor fordul be a sarkon, amikor az akciót időztik, így mindent pontosan lát. Egy órával később kellene hazamenni, de aznap valamiért elunja a társaságot. Pedig a két aktivista pontosan kiszámítja az akció idejét. Ráhagyással. Mégis így alakul. Csak azért nem végzik ki rögtön a lányt, mert a Csillagban szembesíteni akarják a Sosity fiúval, hogy kiderítsék, az újvidékieknek van-e köztük a szegedi sejthez. Azt remélik, amint az meglátja a lányt, rögtön megtörik, és vallani fog. Erről persze a lány családjá semmit sem tud. Egyszerű, dolgos emberek, az apja gondterhelten hátratorlja a sildes sapkát a feje búbjára, mikor meghallja, mi történt a lányával. Onnan fogva aztán megmutatja, hogy vele is lehet másképpen beszélni.

A Sosity fivéreként senki nem mondaná meg, hogy testvérek. A báty kis híján felakasztatja az öccsét, mindjárt a legelején. Ismeri, mint a rossz pénzt, gyerekkorában se hat rá a szép szó, már akkor is erővel kell jobb belátásra bírni, mikor aztán átkerül Szegedre, bolsevista eszméi miatt még az egyetemről is kicsapják. A bátynak nem kis erőfeszítésébe telik, de elveit félretéve hallgat az anyuk könyörgésére, és közbenjár az öccse érdekében a hatóságoknál. Kapcsolatai elég messzire nyúlnak, ismert kormánypárti politikusok, de más pártállású képviselők, katonatisztek, újságírók is akadnak köztük, úgyhogy viszonylag könnyen megy a dolog. Egyszerűen megszédítik szegény tudatlan újvidéki fiút ott Szegeden, nem tehet róla, nem az ő hibája, hirtelen szakad rá minden, az ismeretlen város, az egyetem, a tanulás, a társak, azt hiszi, minden, ami újat ott lát, az éppen olyan hasznos és fontos, mint a tanulás. Nem is lesz semmi a dologból, elárultatják vele a szervezet embereinek nevét, tartózkodási helyét, mindent, amit tud, hamar felgöngyölítik a szálat, és még csírájában megfojtják a bolsevista eszmékkel szimpatizáló diákszervezetet. A vezetőjüket fel is akasztják, de az idősebbik Sosityot kevésbé érdekli, hogy mi van a többiekkel, akiket elkaptak, hányan és mennyit ülnek közülük, neki éppen elég fejtörést okoz az öccse.

Özvegy édesanyjuk előtt azonban kijelenti, ha haza is jön az öccse, őt messzire kerülje el, mert nem hajlandó többet egy asztalhoz ülni vele. Örüljön neki, hogy kimentí a bolseviek karmából, érje be ennyivel. Az édesanyjuk szemét elfutja a könny, de uralkodik magán, nem akar gyengének mutatkozni a fia előtt, nehogy megbántsa, hiszen tudja, mekkora áldozatot hoz a kedvéért. Ismeri a fiát. Meg a másikat is. Sejtí, hogy ezzel még nincs vége, mert a kisebbik fia sem adja fel egykönnyen. És ami a legrettenetesebb, meghallgatja egyiket, és igazat ad neki. Aztán meghallgatja a másikat, és annak is igaza van.

Égre-földre esküdjözik az idősebbik fiú előtt, hogy neki majd gondja lesz rá, hogy ne kelljen találkozniuk, és közben majd' megszakad

a szíve. De okos asszony, tudja, hogy most nem szabad sírnia. Csak a vasárnapi ebédeknel homályosodik el a szeme, hogy nem ül együtt a család maradéka az asztalnál. Felváltva jön a két fiú, egyik héten egyik, a másikon a másik, sose érdeklődnek egymás iránt, meg se kérdezik tőle, él-e, hal-e a másik, azt is csak a piacon tudja meg egy bennfentes szerb jóakarójától negyvennégy októberének utolsó napján, hogy az idősebbik fia tölti ki a feljelentő ívet a testvéröccse ellen. Az asszonnak kiszalad a vér az arcából, a természetes szerb derékon kapja, hogy össze ne essen azon helyen. A férfi sógora az OZNA-nál van, onnan szerzi az információt. Az asszonnal megfordul a világ, egy rövid időre az eszméletét is elveszti.

Még sokáig hallja a fia lépteinek döngését, jóval utána is, hogy becsapódik mögötte a ház súlyos, kovácsoltvas bejárati ajtaja. Szavai idegenül csengnek a fülében. Mintha a hangszínét se ismerné fel, annyira elváltozik a hangja, talán ha az utcán hallja, meg se ismeri. Egy váltás fehéreműt, egy napi ételmezt vihetsz neki, többre nemigen lesz szüksége, ezt mondja. Az asszony tétován egyik lábáról a másikra áll az előszoba közepén, indulna a fogas felé, hogy vállára teríti a kendőt, szalad a fia után, vagy az után az idegen férfi után, aki ilyet mond, nem álmodik, tényleg az idősebbik fia, aki ül vele szemben a hokedlin a konyhaasztalnál, és mintha valami érdektelen újsághírt olvasna fel, olyan hangon közli vele, hogy az öccse megszegte az ígéretét, ő pedig megírta ellene a feljelentést. A tengerészlaktanyában van, holnap vihet neki egy váltás fehéreműt, ételmezt, adja oda annak a magas, bajszos, vele egykorú őrnök, mondja meg neki, hogy kinek lesz. Ennyit tud közbenjárni az érdekében.

Mi mást tehetne az a szegény asszony. Még aznap éjjel megbocsát neki, és a Mindenhatót kéri, hogy legyen irgalmas a két fiához. Másnap reggel a tengerészlaktanya rácsán keresztül beadja a magas, bajszos őrnök az ételhordóban az ennivalót, a selyempapírba csomagolt fehéreműt, aztán bemegy a templomba, odatérdel a Szűz Mária-oltár elé, és az Istenszülőhöz fohászkodik, hogy könnyítse meg fiának a szenvedést. A harmadik könyörgésnél peregni kezd a könny a bal szeméből. Mintha az egyikkel siratná a fiát, a másikat szárazon tartaná a másiknak. Az ő édes, komoly nagy fiának. Aki mindig olyan szépen tudott beszélni az öccsével, de az sose hallgatott rá, ment mindig a maga feje után.

Fázósan összehúzza mellén a kabátját, mikor kilép a templomból. Mielőtt elindul, körülnéz, mint aki vár valakit, vagy szeretne meggyőződni róla, hogy nem figyeli senki. Elindul a csupasz platánokkal szegélyezett kis tér felé, hogy majd keresztülvág rajta, aztán egykettőre hazaér. A tér közepén jár, amikor hirtelen belé villan egy emlékkép, amint megy határozott léptekkel, talán éppen úgy, mint most, a kisebbik fia pedig szalad utána, és meszsziről kiabál kétségbeesetten, Édesanyám, édesanyám! Időbe telt, mire meghallja. A kisfiú szeme csupa könny, hangja elcsuklik a sírástól. Alig tudja megvigasztalni. Látja magát, amint lehajol hozzá, lassítva, mint a filmjelenetben, magához öleli a még mindig szepegő kisfiút, aki két kézzel csimpaszkodik a nyakába.

A Sosity-fivérek édesanyja megrázza a fejét, és egy pillanatra meg is torpan a tér közepén, mert tisztán hallja a háta mögül, valahonnan meszsziről a kisebbik fia hangját, amint utánaszól halkán, Édesanyám!, suttogva, mintha sóhajтана, mégis tisztán kivetően. Nem néz hátra. Mellén összefogja a kabátja szürke szövetét, két kézzel belekapaszkodik, és fejét előre lódtva megindul, ráfekszik szinte a feltamadó szélre, mintha annak is a segítségét kérné, és sietve továbbmegy. Látom magam előtt.

Tera néni sodorgatja ujjai közt a cigarettát, látszik rajta, hogy húzza-halasztja a rágyújtást, amíg csak lehet, mintha minden perc számítana, amit ezekkel a látszólag fölösleges mozdulatokkal nyer. Nem is gyújtja meg, úgy folytatja.

István, a vőlegényét utoljára a szabadkai vasútállomáson látják, negyvennégy november hetedikén. Ki tudja, meddig jut el. Ha a saját lábán megy egyáltalán, mert viszik, nem is éli túl azt az utazást. A rákövetkező héten megállítja valaki a Telepen az öccsét, Sándort, éppen hazafelé tart a kenyérral, mögéje áll, úgy mondja, ne forduljon hátra, nem szeretné, ha meglátná az arcát, neki is jobb, ha nem tudja, kivel beszél, hátha egyszer még baja származik belőle. Annak az embernek mondja István a szabadkai vasútállomáson, hogy Szegedre utazik, a menyasszonyához.

István az Előre kapusa. A férfi egy régi szurkoló.

Tera néni nemcsak a szemével meg a szájával, bütykös ujaival, hanem az egész testével beszél. Sípól a tüdeje, ahogy veszi a levegőt, számolom magamban, mennyi idő lehet még hátra, vajon mikor veszi a szájába azt a cigarettát. Nem sokat tévedek, minden az arcára van írva, csak figyelni kell. Látom, itt a pillanat, most fog rágyújtani.

– Megiszunk még egy sört?

Ezt kérdezi, választ se vár, felpattan, korát meghazudtoló fürgeséggel, erre önkéntelenül Imre is megemelkedik a díványon, de Tera néni int, maradjon, Imre visszaül, előrehajol, a horgolt terítő szélével babrál az asztalon. Nem szólal meg, nem néz rám, a tekintetével követi Tera néni a konyha felé, amikor visszajön és leteszi elé a sört, kibontja, szétölti háromfelé, óvatosan, de biztos kézzel, vigyázva, nehogy kifusson a habja. Tera néni beharapja a száját, fejét oldalra billentve megint ellenőrzi, hogy arányos-e a mennyiség, aztán ránéz Imrére, majd rám, és int, hogy Egészségetekre!

Minden mérközésen kint van, ott áll a kapu vonalában, amelyikben István véd, eleinte le se veszi róla a szemét, őt nézi, ahogy figyeli a kapuból a mezőnyjátékot. István egyszer se néz ki rá, Tera néni eleinte neheztel érte, aztán magától is rájön, hogy arra a kilencvenegyházi percre megszűnik neki a világ. Később már a mozdulataiból látja, mi történik a pályán. Mint a hiúz, úgy áll a kapufa tövében. Rossz érzés, amikor látja, hogy elől merre lehetne indulni, mégse mennek a csapattársai, olyankor mozdul önkéntelenül a lába, de nem mehet előre, hogy segítsen. Legvégső esetben félpályáig, biztonságosan csak onnan ér vissza időben. Arra az évre, disznóvágás környékére terveznék az esküvőt. A szülei hallani se akarnak róla, azt mondják, vagy továbbtanul, vagy férjhez megy. Ő mindkettőt szeretné, de a szülei azt mondják, csak az egyiket lehet. István a tanulását támogatja. Azt mondja, vár rá, ameddig kell, ha eddig tudott várni, az a néhány év már nem számít.

Már negyvenegyben sejtik, hogy nem lesz könnyű életük. Miután visszacsatolják őket, megszűnik a szabad élet, nem járhatnak moziba, sétálgatni a korzóra, futballmérkőzésre, lány létére Tera néni meg pláne nem. Egyszer be is hívja az osztályfőnöke, nem szeretné, ha a meccsek miatt kerülne veszélybe az érettségije, úgyhogy válogassa meg a társaságát, és ne járjon olyan helyre, ami nem egy erkölcsös lánynak való.

Negyvennégy november hetedikén már korán reggel a szegedi egyetem kollégiumának ablakában ül, nézi a téren keresztülvágó aktatáskás férfiakat, a piac irányába üres szatyrokkal igyekvő, onnan kosarakkal felpakolva hazafelé tartó cselédeket, és arra gondol, milyen szép ez a nap, neki, másnak meg talán ez az utolsó. Mintha hirtelen egy láthatatlan, fekete madárszárny legyintené meg a szívét, olyan szorongás tör rá, hogy nem bír megmaradni a kollégiumban, leszalad a portára, onnan ki az utcára, és a sugárúton futva elindul az állomás felé. Egész a nagyállomásig fut, hogy ott megvárja a szabadkai vonatot, mintha attól előbb beérkezne. Valamikor délutánra ígérik. Még egyszer megkérdezi a vasutastól. Most se tud többet mondani. Érdeklődjön délután. Legszívesebben Szabadkáig elfutna.

István öccsével, Sándorral aztán majd március elején találkozik, még a nyilas hatalomátvétel előtt. Sikerül átszöknie Zentáról. Csak annyit mond, nem gondolta, hogy Szegeden fognak találkozni. Többet fölösleges is mondania, az arcára van írva, hogy István már nem él. Pedig Sándor nem akarja elárulni, de Tera néni ismeri jól, a vegyes osztályok idején egy osztályba járnak, őelőtte nem tud hazudni. Egyedül jött-e, csak ennyit kérdez, Sándor meg annyit felel, hogy nem, két telepi fiúval szöktek át.

Milyen az élet, ő lesz a férje, István öccse, Sándor, aki annyiszor segít nekik, mikor titokban kell találkozniuk. Az első március után

legközelebb három év múlva találkoznak az Alsóvárosi-templom kertjében. Nem kell mondaniuk egymásnak semmit. Csak egymásra néznek, és akkor, abban a pillanatban megérti Tera néni, hogy sohasem Istvánt fogja keresni a tekintetében, az ölelésében. Negyvennyolcban meg is esküsznek.

Sándor sose heveri ki azt a negyvennégyes őszt. Akkor kap epilepsziát is. Csoda, hogy nem zavarodik bele.

El van készülve a legrosszabbra. Idegei felmondják a szolgálatot, hátraszólt szerbül, Sta cekas? Hajde, bre! Azt mondja, mire vársz, gyerünk már, mert érzi, mikor elvágják a kezén a drótot, ami a másik kettőhöz fűzi, de a fiatal partizán egy pillanatra mintha megtorpanna a háta mögött a késsel. Sándor a szélen áll, úgy gondolja, velük kezdik, a két szélsővel, aki könnyebben megszökhet. A középsőt két oldalról is akadályozzák.

Nem a lökés erejétől esik el, a vágás se olyan mély, hogy abban elvérezzen. Elengedik, elesik, arcra bukik, nem mozdul. Nincs is egészen magánál, de az esés utáni pillanatok nagyon megmaradnak benne, sokszor álmában is a partizán után kiabál, hogy jöjjön vissza, és vágja el a torkát rendesen.

– Remélem, a virágaim nem veszik zokon, hogy ezekről a régi dolgokról beszélek, utóvégre most itt vagytok ti is, nem nekik kell végighallgatniuk!

Hét évvel ezelőtt Imre nem megy el Tera nénihez, pedig megígéri neki, mert az újvidéki fiú, akit Trombitás Janó néven ismernek a környéken, mindenáron szeretne mesélni neki Újvidékről, hallott eleget Vujkónál a kocsmában, tudna mesélni. De Imre nem megy, mert találkozik Matyival, most pedig nemcsak Matyi, hanem már Trombitás is halott, csak a jegyzeteik vannak meg, mindkettő nálam, és egyáltalán nem biztos, hogy Imre valaha is elolvassa őket.

Látogatásunk végén látom a néni arcán, hogy még mondana valamit, aztán csak legyint. Nehogy megsokalljátok ti is, mint a virágaim!, nevet rekedtes hangján, miközben kifele tessékel bennünket. Majdnem biztos vagyok benne, hogy miután kattan odalent a kapunyitó mágneszár, és kilépünk a körüti gangos bérház nehéz tölgyszakapuján, a néni tehetetlen dühében földhöz vágja a konyhában a sörösüveget. A szerencsétlen úristenit neki!, ennyit mond talán, és egyre csak az jár a fejében, amiről nem mesél, pedig tudna, elmesélhetné, milyen volt az az árvaház, amelyikben Imre nagyanyja azon a negyvenkettes januáron önkéntes munkát vállal a Zentáról visszakerült Irma sógornője mellett, és ahonnan a razzia után örökbe fogadják Imre édesanyját. El tudná mesélni, hogy a nagyanyja zokogva megy haza az első nap végén, nem bírja a látványt, az életben maradt árvák ott sírnak az édesanyjukért, ő meg sír velük. Azt mondja a férjének, Imre, úgyse született saját gyerekünk, vegyük magunkhoz azt az ártatlan kislányt, mi majd felneveljük!

Elmesélhetné, hogy Imre nagyapja aznap éjjel egy szemhunyást se alszik, csak hánykolódik, latolgatja, mitévő legyen, honnan tudhatná, kinek a gyereke az a kislány, szerb, zsidó vagy magyar anya szülte, és ki volt a nemző apja dobrovójác, sokác, albán, német vagy szlovák? Hogy merjen ő vállalni ilyet? Aztán másnap reggelre elpárolog minden kétsége.

Elmennek, messzire, hogy felejtssenek, viszik magukkal a régi szép emlékeket, a rosszat meg maguk mögött hagyják, így van ez rendjén, Imre nagyapja pedig úgy éli le az életét, hogy ott a messzeségben már csak évekkel később, kósza hírekből értesül róla, hogy akik negyvenkettőben elmennek, azokért az otthon maradtak lakolnak negyvennégyben.

A villamos felé tartunk, nem szólunk egymáshoz, Imre hóna alatt a Trombitás Janó naplójával, tűnődve ballag mellettem, én magam előtt látom Tera nénit, amint megrázza a fejét, elmosolyodik, sóhajt, és a földön heverő barna üvegcserepek láttán hangosan mondja, Terka, Terka, vénségedre hagy el a józan eszed! A fikuszlevélre szántad az alját, kár érte!, aztán fogja a partvist, a szeméttlapátot, összesöpri, a kukába önti az üvegcserepet, visszamegy a szobába, beül a fotelba, előveszi a cigarettáját, lassan sodorni kezdi két keze mutató- és hüvelykujjával, majd meggyújtja a gyufát, nézi egy darabig a lángot, mielőtt elfújná, mint a gyertyát, és a virágokra való tekintettel ma este már csak némán mesél tovább.

De éjjel megint Újvidékről álmodik. Nem tud nyugodtan aludni. Fel is riad, nyúl a vízért az éjjeliszekrényre, kortyol belőle, sóhajt egy nagyot, és tudja, hogy a java még hátravan.

Imrével úgy döntünk, inkább gyalog megyünk haza, a Lánchídon át, az Alagúton keresztül.

Kategória: vers, próza

Denumire autor: Patak Márta

Látó Szépirodalmi Folyóirat